

НАЦИОНАЛНО КАРТОГРАФИРАНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТИТЕ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА НА ГЛОБАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В БЪЛГАРИЯ – ЧАСТ 2

ИЗСЛЕДВАНИЯ

Глобално гражданско
образование
в учебните програми

Ива Бонева, СНЦ“АРГИ“

Септември 2024 - май 2025

From school curricula
to youth actions
for sustainable development

globaleducationtime.eu

ДОКЛАД ЗА НАЦИОНАЛНОТО КАРТОГРАФИРАНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТИТЕ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА НА ГЛОБАЛНОТО ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ В БЪЛГАРИЯ

Съдържание

РАЗДЕЛ В	3
КАЗУС 1 – ГЕОГРАФИЯ	3
1.1 Общ преглед	3
1.2 Структура и съдържание на учебната програма	4
1.3 Педагогически подходи	7
1.4 Оценяване	8
1.5 Подкрепящи ресурси	8
1.6 Предизвикателства и възможности	9
1.7 Изменение на климата – Таблица за съпоставяне на учебната програма	10
1.8 Равенство между половете – таблица за съпоставяне на учебните програми	14
1.9 Международни неравенства – Таблица за съпоставяне на учебни програми	17
1.10 Миграция – Таблица за съпоставяне на учебни програми	20
КАЗУС 2: ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ, ПРИЛОЖЕНИЕ В РАЗЛИЧНИ УЧЕБНИ ДИСЦИПЛИНИ	24
2.1 Общ преглед	24
2.2 Структура и съдържание на учебната програма	25
2.3 Педагогически подходи	28
2.4 Оценяване	28
2.5 Подкрепящи ресурси	29
2.6 Предизвикателства и възможности	30
2.7 Таблица за картографиране на климатичните промени	32
2.8 Равенство между половете – таблица за съпоставяне на учебните програми	37
2.9 Таблица за картографиране на международните неравенства	41

6.10 Таблица за картографиране на миграцията	45
КАЗУС 3: ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ	50
3.1 Общ презлед	50
3.2 Структура и съдържание на учебната програма.....	51
3.3 Педагогически подходи	52
3.4 Оценяване.....	52
3.5 Подкрепящи ресурси	53
3.6 Предиизвикателства и възможности	54
3.7 Таблица за картографиране на климатичните промени	55
3.8 Таблица за картографиране на равенството между половете	58
3.9 Таблица за картографиране на международните неравенства	62
3.10 Таблица за картографиране на миграцията	66
РАЗДЕЛ Г: ЗАКЛЮЧЕНИЕ	70
Обобщение:	70
Мнение на изследователя:	72
БИБЛИОГРАФИЯ:	73

РАЗДЕЛ В

КАЗУС 1 – ГЕОГРАФИЯ

1.1 Общ презлед

Географията е основен предмет в българската учебна програма за 5-ти до 10-ти клас. Тя играе ключова роля в разглеждането на теми, свързани с глобалното гражданско образование (ГГО), образованието за развитие (ОР) и образованието за устойчиво развитие (ОУР). Предметът официално се нарича „География и икономика“, което отразява двойния му фокус върху пространственото познание и икономическото разбиране. Освен това географията е единствената наука, която е едновременно естествена и хуманитарна. Това я прави естествено място за теми, свързани с целите за устойчиво развитие (ЦУР). Учебната програма по география е разработена с

цел да изгради географска грамотност, пространствено съзнание и разбиране за екологичните, социалните и икономическите процеси. Тя изрично включва теми като климатичните промени, миграцията, международните неравенства и устойчивото развитие, което я прави ключов инструмент за постигане на целите на ГГО. Учебните програми по география и икономика от 5-ти до 10-ти клас могат да бъдат намерени на сайта на Министерството на образованието и науката (МОН): [Учебни програми за общообразователна подготовка ● Министерство на образованието и науката](#).

Съгласно заявените цели на Министерството на образованието, преподаването на география и икономика в пети клас е насочено към усвояване на основни знания, умения и придобиване на ключови компетенции, свързани с формирането на основите на географската култура у учениците за глобалната и регионалната среда като част от тяхната обща култура. Основната цел е да се разбере смисъла на наученото и да се открие приложението му в нови и непознати ежедневни ситуации. Съгласно програмата, от учениците вече не се изисква безцелно запомняне на данни и факти, а да научат за същността на географията като наука и подходите и средствата за намиране и използване на географски знания за лично, професионално и социално реализиране.

1.2 Структура и съдържание на учебната програма

География се преподава седмично в шест класа. В шести клас география се преподава приблизително 70 часа годишно, или 2 часа седмично, в седми клас – един час седмично и 36 часа годишно. В някои училища в осми и девети клас география се преподава отново два пъти седмично, което е приблизително 72 часа годишно за двата класа, а в десети клас отново се намалява до веднъж седмично и 36 часа годишно.

По-долу са изброени основните теми, които могат да бъдат свързани с ГГО.

5-ти клас: Планетата Земя, география и географска информация, континенти, население. Пространствена ориентация; физически и политически карти

Учебна програма по география за 5-ти клас:

https://www.mon.bg/nfs/2023/11/up_v_geo.pdf

6. клас: Акцент върху физическата география, природната среда и географията на България. Континенти и океани, Европа и България.

Обучението по география и икономика в 6 клас има за цел да продължи формирането и развитието на географската култура чрез придобиване на основни знания, умения и ключови компетенции от учениците за околната среда на регионално ниво чрез изучаване на избрани континенти и океани на планетата. То включва и екологични теми.

Учебна програма по география за 6 клас:

https://www.mon.bg/nfs/2023/11/up_vi_geo.pdf

7 клас: География на континентите и страните (Азия, Африка, Северна и Южна Америка, Австралия, Антарктида). Европейска и световна регионална география; население и икономически модели.

Географията и икономиката в 7. клас се фокусират върху околната среда на регионално и местно ниво чрез изучаване на Европа, Балканския полуостров и България.

Учебна програма по география за 7. клас:

https://www.mon.bg/nfs/2023/11/up_vii_geo.pdf

8 клас: Физическа география на света (атмосфера, хидросфера, литосфера, биосфера, екологични проблеми)

В осми клас предметът се фокусира върху природата на Земята, нейния потенциал от природни ресурси и устойчивото развитие на географското пространство.

Учебна програма по география за 8. клас:

https://www.mon.bg/nfs/2023/12/up_viii_geo.pdf

9 клас: Глобални системи, икономическо развитие, екологични проблеми и глобализация. Регионална география на света – икономически, социални и екологични характеристики по региони.

Обучението по география и икономика в 9-ти клас е свързано с политическата и социално-икономическата организация на обществото, регионите на света и страните в тях. Основната цел е учениците да осмислят наученото и да открият приложението му в нови и непознати ситуации от ежедневието.

Учебна програма по география за 9-ти клас:

https://www.mon.bg/nfs/2023/11/up_ix_geo_pril6-36.pdf

10 клас: География на България – природни ресурси, население, икономика, регионално развитие

Преподаването на география и икономика в 10 клас е фокусирано върху родната страна, формирането на критично мислене и рационално поведение в различни житейски ситуации и развитието на отговорни граждани на България. Тези знания са надграждане на наученото в 5 клас.

Учебна програма по география за 10 клас:

https://www.mon.bg/nfs/2023/11/up_x_geo.pdf

В учебната програма и учебниците по география и икономика са включени няколко ключови тематични области, свързани с ГГО. Освен това всеки учител има свободата да избира методи за преподаване на тези теми и дори да ги обогатява с други свързани тематични области от ГГО.

По отношение на компетенциите, целите, свързани с ГГО, за всеки клас са следните:

5–6 клас: Четене на карти; географска терминология; разпознаване на континенти, държави; развиване на пространствено мислене

7 клас: Сравняване на държави; анализ на глобалното разнообразие; разбиране на взаимозависимостта

8 клас: Обясняване на екологичните процеси; разпознаване на глобалните екологични предизвикателства

9 клас: Анализ на социално-икономическите и екологичните различия в световен мащаб

10 клас: Прилагане на географските знания за България; свързване на местните и глобалните процеси

Както ще бъде показано по-нататък в таблиците, много от темите на ГГО имат място в българската учебна програма. Климатичните промени се въвеждат в 6-ти клас (времето и климатът) и се разширяват в 9-ти и 10-ти клас (глобални климатични промени, стратегии за смекчаване и адаптиране). Миграцията се разглежда в контекста на демографската география (7 клас) и глобалното развитие (10 клас). Макар и по-малко очевидно, темата за неравенството и развитието също е включена в учебната програма. Тя се разглежда чрез теми за развитите и развиващите се страни, глобалната търговия и икономическите неравенства. Накрая, широката тема за устойчивото развитие също е включена в уроците за използването на ресурсите, опазването на околната среда и глобалното сътрудничество. Равенството между половете обаче почти не намира място в учебната програма по география и икономика, като дори определението на термина „пол“ не е включено. Тези и други теми са съобразени с Целите за устойчиво развитие на ООН, а учебниците често се позовават на актуални глобални проблеми.

1.3 Педагогически подходи

Макар традиционните методи (лекции и обучение по учебници) да са все още широко разпространени, учебната програма насърчава по-активни методики, включително казуси за различни страни и региони; анализ на карти и интерпретация на данни; групови проекти и презентации, водени от учениците; дебати и дискусии по съвременни глобални предизвикателства и използване на ИКТ инструменти и онлайн географски ресурси.

Автономността и мотивацията на учителите са значителни фактори, които влияят върху качеството на преподаването на ГГО/ОУР. Когато учителите са обучени и уверени, уроците по география често включват проектно-базирано обучение и връзки между местното и глобалното.

1.4 Оценяване

Оценяването по география включва както формативни, така и сумативни методи. Най-често използваните са текущо оценяване, проекти, упражнения с карти, писмени/устни оценки и тестове.

Формативното оценяване може да включва, но не се ограничава до тестове, домашни задачи, участие в часовете, кратки писмени разсъждения.

Обобщаващите (сумативни) методи, които са по-често срещани, включват писмени тестове, устни изпити, тематични проекти и изпити в края на срока.

Въпреки че националните изпити понастоящем не включват въпроси, специфични за темите на ГГО/ОР/ОУР, много от вътрешните оценки по време на учебните срокове отразяват тези приоритети чрез интердисциплинарни проекти или задачи за критично мислене.

1.5 Подкрепящи ресурси

Учителите по география са сред най-„привилегированите“ по отношение на допълнителните ресурси, разработени от НПО. Те имат достъп и са канени да участват в обучения и семинари по различни теми, организирани от организации, работещи в областта на околната среда, гражданското общество, демокрацията и върховенството на закона, както и по въпроси, свързани с миграцията и развитието, за да споменем само някои от тях. В резултат на това, ако желаят, учителите по география и икономика имат достъп до одобрени на национално ниво учебници и работни тетрадки, които все по-често се актуализират с глобално и устойчиво съдържание. Например,

през следващата учебна 2025/2026 година ще има актуализирана учебна програма по повечето предмети, макар че към момента това са само слухове. Има и цифрови ресурси на образователния портал на министерството. ([Общо образование ● Министерство на образованието и науката](#)). Най-голямата база от ресурси остава тази с обучителни и ресурсни пакети от НПО, повечето от които са онлайн, но също така се отпечатват и разпространяват безплатно като учебници, карти, настолни игри и др. Някои добри примери включват БПМР ([Да научим! Ресурсната страница за глобално гражданско образование](#)), АРГИ ([АРГИ НГО – Учебни материали](#)), Сгружение за споделено учене ЕЛА ([Повече за нас](#)), UNICEF ([Research and Reports | UNICEF Bulgaria](#)), WWF България ([WWF - Inspirations](#)), Green peace ([Природа - „Грийнпийс“ – България](#)) и много други.

Накрая, наблюдава се стабилен нарастващ интерес към участието в проекти по програма „Еразъм+“ и международни обмени, както сред учителите, така и сред учениците.

1.6 Предизвикателства и възможности

Основните предизвикателства са три: ограничено обучение на учителите по теми, свързани с ГГО/ОУР, претоварена учебна програма с ограничено време за по-задълбочено проучване и големи различия в качеството на преподаването в градските и селските училища.

Съществуват и значителни възможности, които много участници забелязват, като основната от тях е високият интерес на учениците към теми, свързани с околната среда и глобалните проблеми, тъй като те не се изучават само в училище, но са присъстват и във всички канали за комуникация, които учениците използват. Освен това, видимо и признато е силното съответствие между географията и икономиката с темите на ЦУР. Третата възможност, макар и по-малко проучена, също е налице – потенциалът за интердисциплинарно сътрудничество с предметите „Гражданско образование“ и тези по природни науки.

Като цяло, географията представлява силна отправна точка за интегрирането на теми, свързани с глобалното образование, в българската учебна програма. Стратегическите инвестиции в обучението на учители и в ресурси биха могли да засилят още повече ролята ѝ в подготовката на учениците за активно глобално гражданство.

1.7 Изменение на климата – Таблица за съпоставяне на учебната програма

Проект GET „Климатичн и промени“ Учениците трябва да могат да...	Няма показателст ва/акцент = 0	Ограничени показателст ва/акцент = 1	Умерени показателст ва/акцент = 2	Съществени показателст ва/акцент = 3
УР 1 Обсъждат основните причини за климатичнит е промени от историческа и научна гледна точка и взаимосвърз ността на местните и глобалните последиствия			2 Обсъжда глобалните и регионалнит е въздействия на климатичнит е промени при изучаването на регионалнит е характеристики и световната география във всички класове.	
УР 2 Оценяват въздействие то на обществото върху природния свят по			2 Разглежда факторите, които оказват влияние върху световната икономика и	

отношение на потребление на ресурси и изменението на климата.			устойчивостта, включително възобновяемите енергийни източници. Климатичните тенденции и методите за наблюдение се споменават за първи път в 6. клас.	
УР 3. Обсъждат как глобалните структури за управление взаимодействат с националните и местните структури по отношение на изменението на климата.			2	
			Разглежда ролята на местните, регионалните и глобалните структури в устойчивото развитие. Отбелязано е местното и глобалното въздействие, особено върху времето и екосистемите, във всички класове.	
УР 4. Изразяват уважение към всички живи същества и култивират съпричастност и солидарност към другите хора,		1		
		Насърчава емпатията и осведомеността за устойчивото развитие чрез дискусии за околната среда и регионални		

социални групи и цялата природа.		проучвания, но по косвен начин. Пример – в учебниците по география и икономика за 8-ми и 9-ти клас (Клет България) се посочва, че по време на часовете ще се обсъждат актуални проблеми. Те произтичат от и сочат към обучението по околната среда (устойчиво развитие) и дискуссионна, сравнителна регионална работа, т.е. насърчават емпатията и осведомеността за устойчивото развитие по косвен начин. Друг пример, не от учебник, а от комплект български учебници по география (учебни помагала за учители, в които са посочени целите на ученическите текстове), който го казва по-пряко: „...свезоглед за взаимовръзката между природата и човека; за природата и нейната защита“.		
УР 5. Мислят критично върху редица ценности и вярвания във връзка с		1 Насърчава критичното мислене за въздействие то на човека върху		

климатичните промени.		околната среда; учениците анализират рисковете за околната среда и климата.		
УР 6: Оценяват ползите и предизвикателствата на индивидуалните и колективните действия във връзка с климатичните промени в различни периоди и места по целия свят.		1		
		Ограничен пряк фокус върху историческия активизъм, но се споменават усилията за устойчивост		
УР 7. Демонстрират умения за активно участие и предприемат действия за климата		1		
		Учениците предлагат устойчиви решения, но малко структурирани проекти за действие.		

Климатични промени – Предложение 1: Учебната програма ще спечели от включването на по-силни връзки с историческия активизъм и гражданското участие, за да помогне на учениците да разберат по-добре личните и обществените отговорности. Такова допълнение вероятно ще засили ангажираността по отношение на климата.

Климатични промени – Предложение 2: Обединяването на УР 5 и УР 6 вероятно ще допринесе за по-голяма яснота в критичното мислене и действие.

Климатични промени – Предложение 3: Предметът „География и икономика“ в България свързва добре природата и обществото, но ако се добави структурирано планиране на действията на учениците, това ще допринесе допълнително.

1.8 Равенство между половете – таблица за съпоставяне на учебните програми

Проект GET Равенство между половете УЧЕБНИ РЕЗУЛТАТИ (УР)	Няма доказателст ва/акцент = 0	Ограничени доказателст ва/акцент = 1	Умерени доказателст ва/акцент = 2	Съществени доказателст ва/акцент = 3
Учениците трябва да могат да...				
УР 1. Обсъждат равенството между половете, неравенство то между половете, равнопоставе ността между половете и динамиката на властта и предположени ята, които стоят в основата на тези концепции.		Ограничени препратки към пола в демографска та структура (пирамиди на пола).		
УР 2. Идентифицир ат основните причини за неравенство то между	Няма пряко позоваване на причините за неравенство			

половете в различни местни, национални и глобални контексти, включително ролята на стереотипите и предразсъдъците в процесите, които водят до дискриминация (и насилие)	то между половете.			
УР 3. Изразяват уважение към различията и съпричастност към лицата и социалните групи, които са обект на стереотипи, предразсъдъци или дискриминация във връзка с неравенството между половете		Уважението към разнообразието се разглежда косвено чрез дискусии за структурата на населението.		
УР 4. Обсъждат как глобалните структури на управление взаимодействат с националните и местните структури по отношение на	Няма позовавания на управлението в областта на равенството между половете.			

равенството между половете.				
УР 5. Мислят критично върху редица ценности и вярвания във връзка с равенството между половете	Няма задачи за критично мислене, свързани с ценностите на пола.			
УР 6. Оценяват ползите и предизвикате лствата от индивидуални те и колективните действия по отношение на неравенство то между половете и неравнопоста веността на половете в различни периоди и места по целия свят.	Няма казуси за активизъм в областта на равенството о между половете.			
ЛО 7. Демонстрира т умения за активно участие и насърчаване на равнопоставе ността на половете и социалната справедливос т	Няма задачи, свързани с активното насърчаване на равенството о между половете.			

Равенство между половете – предложение 1: Тази тема почти напълно липсва, освен това е донякъде забранена в българските училища. Въпреки това, включването на примери за неравенство между половете в отделите за заетостта и демографията би подобрило релевантността.

Равенство между половете – предложение 2: Няма много какво да се подобри. Вероятно преформулирането на УР1, за да се изяснят демографските връзки, би могло да допринесе за по-голяма яснота.

Равенство между половете – предложение 3: Като цяло, настоящата учебна програма по география и икономика е по-техническа, фокусирана върху обясняването на състоянието на нещата, отколкото социално-критична по отношение на демографските теми.

1.9 Международни неравенства – Таблица за съпоставяне на учебни програми

Проект GET Международн и неравенства УР Учениците трябва да могат да...	Няма доказателст ва/акцент = 0	Ограничени доказателст ва/акцент = 1	Умерени доказателст ва/акцент = 2	Съществени доказателст ва/акцент = 3
УР 1. Обсъждат равенството и неравенство то и начините, по които те се измерват.				Анализ на различията в индекса на човешкото развитие (HDI) и брутния вътрешен продукт (БВП) в различните региони на света.
УР 2. Идентифици				Основни причини и

рат основните причини и последствия от неравенство то в различни местни, национални и глобални контексти				последствия от неравенство то, проучени в регионалнит е характерист ики.
УР 3. Обсъждат Взаимодейст вието между глобалните структури на управление и националнит е и местните структури по отношение на глобалното равенство			Споменава се ролята на международн ите организации в борбата с неравенство то.	
УР 4. Изразяват уважение към различията, съпричастно ст и солидарност към други лица и социални групи, които са обект на стереотипи, предразсъдъ ци или дискриминац			Солидарност , разнообразие и уважение, обсъждани в социално- икономически теми.	

ия във връзка с неравенството				
УР 5. Мислят критично върху редица ценности и вярвания във връзка с международното неравенство			Критичното мислене за икономическата справедливост се насърчава чрез казуси.	
УР 6. Оценяват ползите и предизвикателствата от индивидуалните и колективните действия по отношение на международното неравенство в различни периоди и места по света			Ограничени, но налични примери за исторически и съвременни колективни действия.	
УР 7. Демонстрират умения за активно участие и насърчаване на международното равенство		Малко структурирани дейности, насърчаващи активизъм срещу неравенството.		

Международно неравенство – предложение 1: Учебната програма ще спечели, ако бъдат въведени уроци по реални случаи на активизъм срещу неравенството. Въпреки че авторът счита, че УР 7 принадлежи към географията, тя също така се съмнява, че при настоящото състояние на обществените нагласи и нагласите в училищната система към активизма това е реалистично възможно. Това би разширило прекалено много настоящите дисциплинарни граници в областта на гражданското образование.

Международно неравенство – предложение 2: Не виждам необходимост от подобрения, основата е солидна. Може би добавянето на истории и примери за „млади хора, които променят“ би било от полза. Те биха могли да бъдат добавени към УР 6.

Международно неравенство – предложение 3: Българската учебна програма отново е силна в областта на фактичката и сравнителната работа, но се нуждае от по-голяма интеграция на гражданското участие.

1.10 Миграция – Таблица за съпоставяне на учебни програми

GET проект Миграция УР Учениците трябва да могат да...	Няма доказателст ва/акцент = 0	Ограничени доказателства /акцент = 1	Умерени доказателст ва/акцент = 2	Съществени доказателст ва/акцент = 3
УР 1. Обсъждат виговете и процесите на миграция				Ясно представяне на виговете и причините за миграцията (например миграция от селските към градските райони, тенденции в международна миграция). 7- ми клас включва изрично

				съдържание за видовете миграция: вътрешна, международна, трудова, принудителна и сезонна миграция.
УР 2. Идентифицират основните причини за миграцията в различни местни, национални и глобални контексти				Факторите за привличане/отблъскване са подробно разгледани в демографската география и социално-икономическите изследвания. Причините и последиците от миграцията се обсъждат в 7. клас във връзка с демографията и урбанизацията.
УР 3. Изразяват уважение към различията, съпричастност и солидарност с други лица и социални групи, които са обект на			Уважението към мигрантите се обсъжда косвено чрез демографски въпроси. Историческите миграционни тенденции не се разглеждат	

стереотипи , предразсъдъци или дискриминация във връзка с техния миграционен опит.			В дълбочина, но учениците се запознават със съвременната миграция в световен мащаб.	
УР 4. Обсъждат взаимодействието между глобалните структури на управление и националните и местните структури по отношение на миграцията.		Леко въведени структури на управление и миграционни политики. Няма позовавания на миграционната политика, граничните режими или социално-икономическият е причини на структурно равнище.		
УР 5. Мислят критично върху редица ценности и вярвания, свързани с миграцията.			Размисъл върху медийното представяне и социалното въздействие на миграционните проблеми. Учебната програма не включва критичен размисъл върху медийните или	

			обществени те нагласи по отношение на мигрантите	
УР 6. Оценяват ползите и предизвикат елствата на индивидуалн ите, колективни те и национални те реакции към миграцията в различни периоди и места по света		Ограничен подробен анализ на исторически е/колективни реакции към миграцията. Приносът на мигрантите не е част от учебната програма.		
УР 7. Демонстрир ат умения за активно участие и предприеман е на действия, свързани с разнообрази ето и/или включването о, по темата за миграцията		Предложени са проекти с минимална ангажираност; възможност за подобрене чрез симулации. Учебната програма не включва дейности или съдържание, свързани с лични истории за миграция или идентичност.		

Миграция – предложение 1: Има много теми, които могат да бъдат добавени, за да се повиши релевантността или качеството на обучението по миграция. Един такъв пример е включването на казуси за съвременни миграционни преживявания, както и дейности в класната стая, които проучват

миграционната история на семействата на учениците. Други типични възможности включват дискусии около правата на човека и международното право, свързани с миграцията и упражняване на критично мислене за това как мигрантите са представени в българските медии и политика. За да се насърчи емпатията, могат успешно да бъдат включени симулации на миграция и разкази на мигранти.

Миграция – предложение 2: Вероятно УР6 и УР7 могат да се възползват от по-ясни примери за колективни действия.

Миграция – предложение 3: И тук учебната програма разполага с добра фактическа база, но все още е слаба по отношение на активизма и размисъла на учениците. Миграцията се разглежда предимно като демографски процес, като се обръща малко внимание на социалните, политическите или правата на човека. Учебната програма ще спечели от включването на критични перспективи, лични истории или съвременни дебати. Освен това ще бъде полезно да се обърне внимание на стереотипите или представянето на мигрантите.

КАЗУС 2: ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ, ПРИЛОЖЕНИЕ В РАЗЛИЧНИ УЧЕБНИ ДИСЦИПЛИНИ

2.1 Общ преглед

Гражданското образование (ГО) в България за ниските нива на средното образование и прогимназиалния курс (5–10 клас) се преподава междупредметно чрез задължителни предмети: история и цивилизации, география и икономика, български език и литература и биология (човекът и природата). Въпреки че самостоятелен курс се появява едва след 10 клас, теми, свързани с глобалното гражданско образование, образованието за развитие и образованието за устойчиво развитие, се разглеждат още от по-ранни етапи.

Междудисциплинарното преподаване насърчава разбирането на гражданските ценности, правата на човека, справедливостта, устойчивостта и социалната ангажираност. От 2021 г. българската образователна политика все повече

набляга на развитието на граждански и демократични компетенции във всички предмети.

Различните дисциплини допринасят с различни перспективи:

История и цивилизации въвежда управление, човешки права и демокрация.

География и икономика изследва миграцията, неравенствата и опазването на околната среда.

Български език и литература насърчава дискусии за идентичността, правата и справедливостта.

Биологията се фокусира върху отговорността към околната среда и човешкото въздействие върху екосистемите.

Въпреки стратегическите цели, прилагането на гражданското образование варира в различните училища в зависимост от експертния опит на учителите и приоритетите на училището.

2.2 Структура и съдържание на учебната програма

Темите, свързани с гражданското образование, се разглеждат в рамките на приблизително 900–1000 учебни часа в шест учебни години.

По-долу са дадени някои примери за теми, свързани с гражданското образование, представени по класове, в които се изучават. Тези примери показват, че макар гражданското образование да не се преподава като отделен предмет, то е значително интегрирано в различни предметни области на ниво учебни програми. Тази интеграция обаче не се пренася автоматично в практиката в класната стая, тъй като нейната ефективност все още зависи до голяма степен от подготовката, интерпретацията и ангажираността на отделните учители.

5–6 клас:

История: Ранни цивилизации, концепцията за държавност и основни права (напр. Кодексът на Хамурапи, демокрацията в древна Атина).

География: Политически карти, разпределение на населението, миграционни модели.

Литература: Басни и приказки, разглеждащи справедливостта, сътрудничеството и морала.

7 клас:

История: Движения за човешки права (например, премахване на робството, изборителни права на жените).

География: География на населението, глобални миграционни тенденции, интеграция в Европейския съюз.

Литература: Кратки разкази, засягащи толерантността, дискриминацията и културното многообразие (например „Колието“ от Ги дьо Мопасан).

8. клас:

Биология: Устойчивост на екосистемите, отговорност на човека за опазването на околната среда.

Литература: Литературни произведения, засягащи социалната несправедливост и проблемите на околната среда.

9. клас:

История: Възходът на тоталитарните режими, Всеобщата декларация за правата на човека.

География: Различия в икономическото развитие, глобални неравенства.

10 клас:

Литература: Българска и световна литература, фокусирана върху личната свобода, човешкото достойнство и ролите в обществото (например „Бей Ганьо“ от Алеко Константинов).

География: Проблеми на регионалното развитие в България, вътрешна миграция, социална справедливост.

Важно е да се отбележи, че в документите на българската национална учебна програма всеки предмет е структуриран около специфични за дисциплината резултати от обучението, които обикновено са представени под заглавията „Очаквани резултати от обучението“ или „Компетентности“. Тези резултати не са формулирани последователно в англосаксонския формат „Учениците трябва да могат да...“. Вместо това те обикновено са формулирани като кратки изречения, започващи с глагол за действие, като „описва“, „обяснява“, „характеризира“ или „анализира“. Например, в „География“ за 7. клас от учениците се очаква да „описват особеностите на климатичните пояси“, докато в „История“ може да им бъде зададено да „анализират причините и последиците от Първата световна война“.

Знанията и когнитивните умения са изразени с относителна яснота и конкретност, докато ценностите и нагласите са формулирани в по-общи термини. Позовавания на граждански нагласи, емпатия, отговорност и уважение към разнообразието обикновено се срещат в уводните части на учебната програма или в по-широката категория „ключови компетентности“ (съобразени с Европейската референтна рамка), а не като отделни, оценяваеми резултати. Например, учебната програма по география подчертава развитието на „отговорност към околната среда и устойчиво развитие“, но това е формулирано като обща цел, а не като измерим резултат от ученето. Вследствие на това, макар че специфичните за дисциплината знания и умения са ясно формулирани, интегрирането на гражданските ценности и нагласи в преподаването и ученето все още зависи в голяма степен от интерпретацията и подготовката на отделните учители.

2.3 Педагогически подходи

Методите на преподаване, използвани за темите по гражданско образование, обикновено са традиционни лекции, допълнени с четене на учебници (стандартни за историята и биологията). Според [официалната програма](#) има и дискусии в клас по теми като исторически несправедливости, граждански задължения и глобални проблеми (често срещани в часовете по история и литература).

Освен това се провеждат и групови проекти и изследвания. Например, учениците по география могат да подготвят групов проект на тема „Причини и последици от миграцията“ или да създават карти, илюстриращи глобалните неравенства. В часовете по български език и литература често се задават творчески задачи, като например да се напише разказ за преодоляването на предразсъдъците.

Въпреки това, упражненията за активно гражданство (например ученически съвети, симулации на граждански действия) все още са редки и зависят до голяма степен от инициативата на учителите.

2.4 Оценяване

Резултатите от обучението, свързани с гражданството, се оценяват чрез традиционни оценки по предмети. По история това могат да бъдат есета на теми като „Значението на правата на човека“ или „Какво е демокрация?“. По география са предвидени тематични проекти на „Глобални различия в развитието“ или „Ефектите от климатичните промени в различни региони“. Оценката по литература включва рефлексивни есета, интерпретиращи гражданските и морални послания на зададените четици. Накрая, учебната програма по биология включва оценка на подготвените от учениците презентации на тема „Въздействието на човека върху биоразнообразието“.

Няма стандартизирана оценка на гражданското образование в 5–10 клас, а компетенциите се измерват чрез тяхната релевантност към конкретните учебни цели по предмета.

2.5 Подкрепящи ресурси

Учителите имат все по-голям достъп до ресурси от външни организации, които подкрепят и обогатяват гражданското образование в различните предмети. Някои примери включват, но не се ограничават до:

Проектът на БПМР ["Let's Learn!" materials](#), предоставя на урочни планове, интерактивни дейности и проекти за граждански действия за насърчаване на осведомеността за гражданските права и активното гражданство сред учениците.

[WWF Bulgaria's Environmental Education Packs](#), които интегрират целите за устойчиво развитие (SDG) и предлагат дейности в класната стая, фокусирани върху биоразнообразието, действията за климата и отговорното потребление, особено полезни за часовете по география и биология.

[UNICEF Bulgaria's "Child Rights" educational modules](#), предлага видеоклипове, казуси и ръководства за дискусии, които са особено подходящи за учители по история и социални науки, работещи по теми, свързани с правата на човека.

[ARGI's GCE Resource Portal](#), която събира ръководства за учители, реални казуси и идеи за проекти, свързани с миграцията, демокрацията, глобалните неравенства и темите за образованието за развитие.

Някои допълнителни ресурси включват:

Материалите на [Ministry of Education's resources](#) за гражданство и глобално образование.

["The Right to Know" \(Transparency International Bulgaria\)](#) материали, фокусирани върху образованието в областта на борбата с корупцията и прозрачността.

["Eco-Schools" programs](#) подкрепена от неправителствени организации, насърчаваща устойчиви практики и гражданска активност сред учениците.

Участието в проекти по програма „Еразъм+“, като „Училищата като граждански участници“ и „Образование за демократично гражданство“, предоставя на българските учители възможности за професионално развитие, достъп до най-добри международни практики и установяване на международни партньорства в областта на образованието. Освен това различни НПО организират безплатни или евтини семинари, разпространяват печатни ръководства, предлагат онлайн уебинари и предоставят тематични настолни игри и сценарии за ролеви игри, насочени към насърчаване на гражданските умения и осведоменост.

Инициативата на учителите, подкрепата на ръководството и регионалното сътрудничество оказват значително влияние върху степента, в която тези ресурси се включват в ежедневните практики в класната стая.

2.6 Предиизвикателства и възможности

Ефективното предоставяне на гражданско образование в българските училища се сблъсква с няколко структурни и системни предиизвикателства. Първо, има изразена фрагментация в интегрирането на съдържание, свързано с гражданството, в различни предмети и класове. Тъй като гражданското образование е включено в различни дисциплинарни учебни програми, а не се представя като отделен предмет, дълбочината, последователността и фокусът на обучението варират значително, като зависят до голяма степен от индивидуалната инициатива на учителите и приоритетите на училищното ръководство.

Второто голямо предиизвикателство е ограничената достъпност на специализирано обучение за учители в областта на глобалното гражданско образование и образованието за устойчиво развитие. Много педагози не са

систематично подготвени с педагогическите стратегии, интердисциплинарните подходи и тематичната експертиза, необходими за ефективното включване на граждански и глобални въпроси в практиката им в класната стая. Тази празнина ограничава способността на училищата да постигнат по-широките цели, поставени от съвременните образователни рамки както на национално, така и на европейско равнище.

Освен това, претоварената национална учебна програма представлява значителна пречка. От учителите често се изисква да покрият широк спектър от задължителни теми, което им оставя минимално време за задълбочено разглеждане на сложни теми, свързани с гражданството. В резултат на това възможностите за насърчаване на критичното мислене, уменията за участие и гражданската отговорност сред учениците често се ограничават до повърхностно разглеждане, а не до смислено проучване.

Въпреки тези предизвикателства, съществуват значителни възможности, които могат да бъдат използвани за укрепване на гражданското образование. Наблюдава се нарастващ интерес сред учениците към въпросите, свързани с околната среда, социалната и глобалната справедливост, подтикнат от по-големия достъп до информация чрез дигиталните медии и видимостта на младежките движения, които се застъпват за действия в областта на климата, правата на човека и социалното равенство. Това повишено съзнание сред учениците създава рецептивна аудитория за по-задълбочено гражданско участие в училищния контекст.

Освен това, съгласуването на българските образователни стандарти с Целите за устойчиво развитие на Организацията на обединените нации (ЦУР) и приоритетите на Европейския съюз в областта на образователната политика предлага стратегическа рамка за подобряване на гражданското образование. Това съгласуване осигурява както легитимност, така и насока за реформи в учебните програми, интердисциплинарни инициативи и цялостен подход на училището към гражданското и глобалното обучение.

Допълнително, потенциалът за интердисциплинарно сътрудничество представлява недооценен ресурс. Интегрирането на теми, свързани с гражданското образование, в предмети като история, география, литература и биология предоставя на учениците многоизмерно разбиране за обществените предизвикателства, като по този начин укрепва критични компетенции като емпатия, етично мислене, системно мислене и умения за участие.

За да се реализират напълно тези възможности, са необходими стратегически инвестиции в няколко ключови области: всеобхватни програми за обучение на учители, разработване на интердисциплинарни учебни програми и разширен достъп до висококачествени педагогически ресурси. Укрепването на институционалния капацитет в тези области ще бъде от решаващо значение за позиционирането на гражданското образование като основен стълб на българското средно образование, способно да подготви учениците за активно, информирано и отговорно участие както в национален, така и в глобален контекст.

2.7 Таблица за картографиране на климатичните промени

Постигнати ли са учебните резултати (УР), заложи в интердисциплинарната учебна програма по гражданско образование в България (5–10 клас)?	Няма показателс тва/акцент 1	Ограничени показателс тва/акцент 1	Умерени показателс тва/акцент 2	Съществени показателс тва/акцент 3
УР 1. Обсъждане на			География (5–10):	

основните причини за климатичните промени от историческа и научна гледна точка и взаимосвързаността на местните и глобалните последици			Въздействие на климата върху природните региони, екосистемите, предизвикателствата пред устойчивостта. Биология: Въздействие на човека върху околната среда. Литература: Описания на взаимодействията между човека и природата (например стихове и текстове за природата и загубата).	
УР 2. Оценка на въздействието на обществото върху природния свят по отношение на потреблението на ресурси и климатичните промени			История: Някои исторически дискусии за промените в околната среда, например въздействието на селското стопанство и индустриалните революции върху земята	

			и обществото	
УР 3. Обсъждане на взаимодействието между глобалните структури на управление и националните и местните структури по отношение на климатичните промени			География: Споменава се споразуменията и конвенциите на ООН за околната среда, но без да се загълбочава в структурите на управление.	
УР 4. Изразяване на уважение към всички живи същества и култивиране на съпричастност и солидарност към другите хора, социални групи и цялата природа			География и литература: Развива се съпричастност към хората, засегнати от влошаването на околната среда (например миграция поради суша, наводнения).	
УР 5. Критично мислене върху редица ценности и вярвания във връзка с климатичните промени			Биология и география: Насърчаване на учениците да размишляват върху отговорностите на човека към природата, но с недостатъчн	

			о структурира но критично мислене. История: Възможности за учениците да размишляват върху отношеният а между човека и природата в различни цивилизации (напр. Древна Месопотамия , индустриалн а Великобрита ния).	
УР 6. Оценяване на ползите и предизвикат елствата от индивидуални те и колективнит е действия във връзка с климатичнит е промени в различни периоди и места по целия свят.	История: Обсъждат се екологичнит е последици от индустриалн ата революция, но активистки те движения (напр. природозащ итниците) рядко се разглеждат.			
УР 7 Демонстрира не на умения за активно участие и предприемане	Няма задачи/проек ти, които да насърчават активно екологично			

на действия за климата	гражданство директно в различните предмети.			
---------------------------	--	--	--	--

Климатични промени – предложение 1 (Как да подобрим учебната програма):

За да се засили образованието по въпросите на климатичните промени, учебната програма трябва да включва изрично дейности, основани на проекти, в областите география, биология и литература. На учениците може да бъде възложено да разработват местни екологични инициативи, като например създаване на екоклубове, провеждане на кампании за повишаване на осведомеността или предлагане на инициативи за устойчивост в цялото училище. Включването на тези дейности ще надхвърли фактическото учене и ще насърчи личната отговорност, гражданското участие и съобразяването с принципите на образованието за устойчиво развитие (ОУР).

Климатични промени – предложение 2 (относно резултатите от обучението по GET):

Вероятно обединяването на резултатите от обучението 5 и 6 в една по-широка цел, която набляга на критичното историческо размишление и отговорността към околната среда, би могло да подпомогне разбирането на учениците за историческите промени в околната среда и тяхната роля като активни участници в устойчивото развитие.

Климатични промени – предложение 3 (Изводи от картографирането):

Картографирането на учебната програма показва, че макар учениците да придобиват солидни фактически познания по въпросите на околната среда, възможностите за критично ангажиране и климатичен активизъм са ограничени. Акцентът остава предимно върху описателното учене, като има малко дейности, които насърчават дебата, оценката на политиките или участието в действия. Укрепването на тези измерения е от съществено значение за възпитаването на активни граждани с глобално съзнание.

2.8 Равенство между половете – таблица за съпоставяне на учебните програми

Придобити УР, обхванати в междинна дисциплина а учебна програма по гражданство (клас 5–10)	Няма доказателс тва/акцент 0	Ограничени доказателс тва/акцент 1	Умерени доказателс тва/акцент 2	Съществени доказателс тва/акцент 3
УР 1. Обсъждане на равенството между половете, неравенство то между половете, равнопостав еността между половете и динамиката на властта и предположен ията, които стоят в основата на тези концепции.		История: Спорадично споменаване на ролята на жените в гревните, средновековн ите и съвременнит е общества. Литература: Изследване на борбите на жените автори и женските героини в някои текстове.		
УР 2. Идентифици ране на основните причини за неравенство то между половете в различни местни, национални и глобални	Липса на структурира но проучване на причините за неравенство то между половете във всички области.			

контексти, включително ролята на стереотипите и предразсъдъците в процесите, които водят до дискриминация (и насилие).				
УР 3. Изразяване на уважение към различията и съпричастност към лицата и социалните групи, които са обект на стереотипи, предразсъдъци или дискриминация във връзка с неравенството между половете.		Литература: Някои прояви на съпричастност към маргинализирани групи (например, социална несправедливост в романи). История: Обсъждане на движения за права (само накратко, ако изобщо).		
УР 4. Обсъждане на взаимодействието между глобалните структури на управление и националните и местните структури във връзка с	Няма учебна програма, фокусирана върху управленските структури, свързани с равенството между половете (напр. CEDAW, SDG5).			

равенството между половете.				
УР 5. Критично мислене върху редица ценности и вярвания, свързани с равенството между половете	Няма критични задачи или разсъждения, които изрично да се отнасят до ценностите, свързани с пола, или дискриминацията.			
УР 6. Оценяване на ползите и предизвикателствата от индивидуалните и колективните действия по отношение на неравенството между половете и неравнопоставеността на половете в различни периоди и места по света	Няма систематично въведени исторически казуси за активизъм в областта на равенството между половете.			
УР 7. Демонстриране на умения за активно участие и насърчаване на равенството	Няма проекти или дейности, насърчаващи активни действия за равенство между			

между половете, равнопостав еността на половете и социалната справедливост.	половете от страна на учениците.			
---	--	--	--	--

Равенство между половете - предложение 1 (Как да подобрим учебната програма):

За да се подобри подходът на учебната програма към равенството между половете, се препоръчва да се включат казуси за движенията за правата на жените в часовете по литература и история. Разглеждането на примери като кампаниите на суфражистките и съвременните инициативи за равенство между половете би помогнало на учениците да свържат историческите борби с актуалните проблеми на социалната справедливост, като по този начин се насърчи критичното съзнание за системното неравенство.

Равенство между половете - предложение 2 (относно резултатите от обучението по GET):

Няма препоръки за учебните резултати на GET.

Равенство между половете - предложение 3 (изводи от картографирането):

Картографирането на учебната програма показва, че темата за равенството между половете често е невидима или се разглежда само пасивно в различните предмети. Съществуващите препратки рядко насърчават критична дискусия, като пропускат възможности да се свържат миналите борби с текущите усилия за равенство. Засилването на анализа на равенството между половете в различните дисциплини би подготвило по-добре учениците да разберат и да се борят с неравенството в съвременното общество.

2.9 Таблица за картографиране на международните неравенства

Постигане на УР от обучението по миграция, Включени в интердисциплинарната учебна програма по гражданско образование в България (5–10 клас)	Няма доказателства/акцент 0	Ограничени доказателства/акцент 1	Умерени доказателства/акцент 2	Съществени доказателства/акцент 3
УР 1. Обсъждане на равенството и неравенството и начините, по които те се измерват.				История: Силен акцент върху неравенствата между цивилизацията (например робство, колониализъм, феодални системи). География: Разлики в индекса на човешкото развитие (ИЧР) и БВП между държави и региони. Литература: Изследване на социалната несправедливост и бедността в избрани текстове.

УР 2. Идентифициране на основните причини и последици от неравенството в различни местни, национални и глобални контексти				История: Дълбоко анализирани основни причини и последици от неравенствата (например колонизация, революция). География: Обяснени причини за икономическите различия между Северния и Южния свят.
УР 3. Обсъждане на структурите на глобалното управление. Взаимодействията с националните и местните структури по отношение на глобалното равенство.			История: Някои препратки към международни и организации (напр. ООН) и тяхната роля в борбата с неравенството. География: Въведение в рамките за глобално сътрудничество.	
УР 4. Изразяване на уважение към различията, съпричастност и солидарност			Литература и история: Развивайте съпричастност и солидарност с потиснатите	

към други лица и социални групи, които са обект на стереотипи, предразсъдъци или дискриминация във връзка с неравенството			е народи (например истории за робството, миграцията, дискриминацията).	
УР 5. Критично мислене Върху редица ценности и вярвания във връзка с международното неравенство			Някои размисли в литературата и географията за справедливостта, честността и социалната отговорност	
УР 6. Оценяване на ползите и предизвикателствата от индивидуалните и колективните действия по отношение на международното неравенство в различни периоди и места по света.			История: Някои критични размисли за справедливостта, честността и човешките права в историческите разкази.	
УР 7. Демонстрир	Липса на междупрегме			

ане на умения за активно участие и насърчаване на международно ото равенство.	тни дейности, насърчаващи активизъм срещу неравенство то.			
---	---	--	--	--

Международни неравенства – предложение 1 (Как да се подобри учебната програма):

За да се подобри ангажираността на учебната програма с международните неравенства, се препоръчва разширяване на часовете по история и литература, като се включат задълбочени проекти за исторически и съвременни социални движения за равенство, като борбата срещу апартейда, движенията за правата на коренното население и други глобални кампании за справедливост. Тези проекти биха предложили на учениците по-богато разбиране за системното неравенство и биха показали примери за успешни колективни действия, свързвайки историческите събития с днешните предизвикателства.

Международни неравенства – предложение 2 (Относно резултатите от обучението по GET):

Няма нищо, което да може да укрепи резултатите от обучението по GET, те са достатъчно силни.

Международни неравенства – предложение 3 (Изводи от картографирането):

Картографирането на учебната програма показва, че макар учениците да придобиват солидни фактически познания за неравенството, се обръща ограничено внимание на насърчаването на активното гражданство, критичното мислене и връзките между местните и глобалните усилия за постигане на справедливост. Преодоляването на тези пропуски би подготвило

по-добре учениците да се ангажират критично с проблемите на неравенството и да осъзнаят своята роля в насърчаването на социалната промяна.

6.10 Таблица за картографиране на миграцията

Постигане на УР от обучението по миграция, Включени в интердисциплинарната учебна програма по гражданско образование в България (5–10 клас)	Няма показателства/акцент 0	Ограничени показателства/акцент 1	Умерени показателства/акцент 2	Съществени показателства/акцент 3
УР 1. Обсъждане на видовете и процесите на миграция				География: Погорбно изучаване на видовете миграция (икономическа, принудителна, доброволна). История: Исторически миграции (например, миграционен период, колонизация, бежански кризи).
УР 2. Идентифициране на основните				География и история: Погорбно обяснение на

причини за миграцията в различни местни, национални и глобални контексти				причините (фактори, които тласкат/при вличат) и последствията от миграцията.
УР 3. Изразяване на уважение към различията, съпричастност и солидарност към други лица и социални групи, които са обект на стереотипи, предразсъдъци и или дискриминация във връзка с миграционния им опит.			Литература: Насърчава се емпатията при изучаването на разкази, свързани с разселени хора. История: Разбиране на социалните последици от миграционните вълни. География: Непряко се обсъжда уважението към мигрантите чрез демографски въпроси. Исторически те миграционни тенденции не се разглеждат в дълбочина, но учениците научават за съвременната миграция в световен мащаб.	

УР 4. Обсъждане на глобалните структури на управление и как те взаимодействат с националните и местните структури по отношение на миграцията.		География: Кратко споменавање на управлението на миграцията (например границы, международни и споразумения) , но без критичен анализ. Леко представяне на управленските структури и миграционните политики. Липса на позовавания на миграционната политика, границните режими или социално- икономическите причини на структурно ниво.		
УР 5. Критично мислене върху редица ценности и вярвания, свързани с миграцията.		Някои възможности за размисъл върху медийното представяне и стереотипите за мигрантите		

		(главно в часовете по география). История: Някои възможности за критичен размисъл върху медийното представяне и стереотипите (например възприятията за мигрантите в Европа през 20-ти век).		
УР 6. Оценяване на ползите и предизвикателствата на индивидуалните, колективните и националните реакции към миграцията в различни периоди и места по света		История: Кратко са споменати много малко примери за колективни движения в подкрепа на мигрантите (например хуманитарна помощ).		
УР 7. Демонстриране на умения за активно участие и предприемане на действия, свързани с разнообразието и/или	Липса на структурирани дейности, насърчаващи ангажираността на учениците с въпросите на миграцията			

Включването, по темата за миграцията	или Включването			
--	--------------------	--	--	--

Миграцията – предложение 1 (Как да подобрим учебната програма):

За да се подобри ангажираността на учебната програма с въпросите на миграцията, се препоръчва да се включат казуси за пътуванията на бежанците, симулации на дилеми при преминаване на границата и упражнения за разказване на истории в часовете по география, история и литература. Тези дейности биха помогнали за хуманизиране на миграционните преживявания, като позволят на учениците да излязат извън рамките на абстрактните дискусии и да развият по-дълбоко разбиране за човешките реалности, които стоят зад миграцията. Чрез разказване на истории и учене чрез опит учениците биха могли по-добре да оценят емоционалната, етичната и социалната сложност, с която се сблъскват мигрантите и бежанците.

Миграцията – предложение 2 (относно резултатите от обучението по GET):

По отношение на резултатите от обучението по GET се предлага да се разшири резултат 4 от обучението, за да се изисква изрично критично ангажиране с дебатите по управление, човешки права и миграционна политика. Това би насърчило учениците не само да разберат причините и моделите на миграцията, но и да оценят критично правните, политическите и етичните рамки, които регулират миграцията, убежището и управлението на границите както в исторически, така и в съвременен контекст.

Миграцията – предложение 3 (Изводи от картографирането):

Картографирането на учебната програма показва, че макар учениците да придобиват солидна фактическа основа за причините за миграцията, възможностите за насърчаване на критичното мислене, изграждане на емпатия или насърчаване на активна солидарност с мигрантите са ограничени. Миграцията често се представя описателно, като се набляга на

демографските модели, вместо да се разглеждат нейните човешки, политически и морални измерения. Интегрирането на критични и емоционални компоненти в преподавателските практики би помогнало на учениците да придобият уменията и нагласите, необходими за отговорно и съпричастно глобално гражданство.

КАЗУС 3: ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ

3.1 Общ преглед

История и цивилизации е задължителен предмет в българското основно и прогимназиално образование (5–10 клас), с два часа седмично за всички класове. Учебната програма е разработена с цел да изгради исторически познания, критично мислене, ценности на демократичното гражданство и разбиране за националната, европейската и глобалната идентичност.

Чрез изучаването на българската, европейската и световната история учениците развиват умения за анализ на исторически източници, разпознаване на различни гледни точки и разбиране на дългосрочните причини и последствия. Тези компетенции са от основно значение за по-широките цели на образованието за глобално гражданство. Учебната програма включва ключови теми, свързани с ГГО, като еволюцията на управлението и демокрацията, развитието на правата на човека, глобалните социални движения за справедливост и равенство, миграцията, културните взаимодействия и глобалното въздействие на конфликтите и колонизацията. Въпреки тези силни страни, възможностите за пряко гражданско участие чрез ориентирано към действие обучение остават ограничени на този етап.

3.2 Структура и съдържание на учебната програма

История и цивилизации се преподава в рамките на 72 часа годишно, което възлиза на около 420 часа от 5-ти до 10-ти клас.

Тематичната прогресия е структурирана хронологично. В 5-ти клас учениците изучават ранните цивилизации, включително Древен Египет, Гърция и Рим, което предоставя основа за дискусии относно ранните форми на гражданство и културен обмен. 6 клас се фокусира върху средновековната история, като акцентира върху религиозното съжителство и появата на управленски структури, включително изучаване на документи като Магна Карта.

7 клас обхваща Ренесанса, Просвещението и периода на националните революции, свързвайки историческите трансформации с модерните демократични идеали и рамките на правата на човека. 8 клас разглежда глобалните събития между XVI и началото на XX век, с особен акцент върху колонизацията, индустриализацията и появата на националистически и антиколониални движения. Учениците критично разглеждат въздействието на империализма, миграциите и борбата за граждански права.

9-ти клас се фокусира върху историята на XX век, включително световните войни, тоталитарните режими, деколонизацията и глобализацията, като предлага на учениците перспективи за мира, конфликтите и формирането на международни стандарти за правата на човека. 10-ти клас се концентрира върху българската национална история, проследявайки развитието на демократичното управление и интеграцията на страната в европейските структури.

Конкретни примери от учебната програма включват изучаване на мислители от епохата на Просвещението като Лок, Монтескьо и Русо; критичен преглед на аболиционистките движения и кампаниите срещу робството; анализ на формирането на Организацията на обединените нации; и размисъл върху демократичния преход в България след 1989 г.

3.3 Педагогически подходи

Учебната програма по история и цивилизации насърчава редица методи на преподаване, включително хронологично разказване, анализ на първични и вторични източници, исторически дебати и проектно-базирано обучение. Учениците се насърчават да разработват исторически аргументи, да оценяват критично различни интерпретации и да се ангажират с тематични проекти.

Включени са и някои методи за участие, като проекти за ценностите на Просвещението, симулации на мирни преговори след Първата световна война и казуси за исторически борби за човешки права. Въпреки това възможностите за учениците да се ангажират с граждански действия или да приложат историческите си знания към съвременни обществени проблеми остават ограничени и до голяма степен зависят от индивидуалната инициатива на учителите.

3.4 Оценяване

Практиките за оценяване се фокусират предимно върху възпроизвеждане на знания, анализ на документи, исторически есета, устни презентации и тематични проекти. Учениците могат, например, да сравняват революционните идеали от Френската революция и Американската война за независимост, да анализират свидетелствата на оцелели от Холокоста или да представят лидери на гражданските права като Мартин Лутър Кинг-младши и Нелсън Мандела. Въпреки че до известна степен се оценяват уменията за размисъл и сравнение, системната оценка на критичните граждански компетенции или ориентираните към действие резултати от ученето е рядкост.

3.5 Подкрепящи ресурси

Учителите по история и цивилизации имат достъп до одобрени на национално ниво учебници, цифровите платформи на Министерството на образованието и ресурси, предоставени от организации на гражданското общество и международни организации.

Ето някои от най-изчерпателните примери: [EuroClio – Fair and Balanced History Project](#). EuroClio, в сътрудничество с Българската асоциация на учителите по история, разработи изчерпателен ресурс, озаглавен „Справедлива и балансирана история“. Тази публикация предлага 44 иновативни плана за уроци, фокусирани върху недостатъчно представени разкази в българската история, като например преживяванията на ромската общност, еврейските граждани по време на Втората световна война и различни миграционни модели. Материалите са достъпни на български език, а някои глави – и на английски. Те имат за цел да насърчат критичното мислене, приобщаването и по-широкото разбиране на историческите събития. Този ресурс предоставя стратегии и казуси за преподаване на история в мултикултурен контекст. Той включва насоки за интегриране на различни перспективи в учебната програма и предлага практически примери за прилагане в класната стая.

[Rediscovering History: Innovative Educational Strategies](#). Като част от портала за училищно образование на Европейската комисия, тази инициатива представя иновативни подходи към обучението по история, като поставя акцент върху критичното мислене и гражданската ангажираност. Тя включва ресурси за класната стая, предназначени да направят историята по-интересна за учениците и да подчертаят приобщаващите разкази. Проектът е реализиран в няколко държави, включително България.

[Balkan Heritage Foundation – Educational Programs](#). Фондацията „Балканско наследство“ предлага образователни програми и изнесени семинари, фокусирани върху археологията и историята в Югоизточна Европа. Тези програми предоставят на учителите практически опит и ресурси, с които да

обогатят преподаването на история. Въпреки че са насочени предимно към висшето образование, методологиите и резултатите могат да бъдат адаптирани и за средното образование.

Въпреки че са ограничени, съществуват ресурси, заедно с проекта „Еразъм+“. Степената, в която допълнителните ресурси на ГГО са интегрирани в практиката в класната стая, обаче варира значително в различните училища.

3.6 Предизвикателства и възможности

Няколко предизвикателства ограничават потенциалното въздействие на историята и цивилизациите като средство за глобално гражданско образование. Силният акцент в учебната програма върху фактическото съдържание често ограничава развитието на уменията за активно гражданство. Интегрирането на теми от глобалното гражданско образование в различни исторически периоди и класове остава неравномерно, а междупредметната съвместна работа с предмети като гражданско образование, география и литература е ограничена.

В същото време съществуват значителни възможности за укрепване на гражданското измерение на историческото образование. Интересът на учениците към теми, свързани с правата на човека, демокрацията, миграцията и социалната справедливост, е голям. Интердисциплинарните проекти, свързващи историческите изследвания със съвременни граждански проблеми, предлагат обещаваща възможност за задълбочаване на ангажираността на учениците с глобалните предизвикателства и за насърчаване на критично и отговорно гражданство.

Стратегическите реформи, които поставят акцент върху ученето чрез действие, критичното ангажиране с глобални проблеми и съвместните проекти между различни дисциплини, биха могли значително да подобрят

ролята на историята и цивилизациите в подготовката на младите хора за активно участие в демократичното и глобалното общество.

3.7 Таблица за картографиране на климатичните промени

Проект GET „Климатични и промени“ ур	Няма показателств а/акцент = 0	Ограничени показателств а/акцент = 1	Умерени показателств а/акцент = 2	Съществени показателств а/акцент = 3
Учениците трябва да могат да...				
УР 1 Обсъждат основните причини за климатичните промени от историческа и научна гледна точка и взаимосвърза ността на местните и глобалните последствия		1 Някои исторически дискусии за промените в околната среда, например въздействие то на селското стопанство и индустриалн ите революции върху земята и обществото		
УР 2. Оценяват въздействието на обществото върху природния свят по отношение на потребление		1 Споменаване на човешкото въздействие върху околната среда по време на индустриализацията,		

то на ресурси и изменението на климата		урбанизацията и изграждането на империи		
УР 3. Обсъждат Взаимодействието между глобалните структури на управление и националните и местните структури по отношение на изменението на климата.	0 Липса на информация за глобалните структури за управление в областта на климата в исторически контекст.			
УР 4. Изразяват уважение към всички живи същества и култивират съпричастност и солидарност към другите хора, социални групи и цялата природа.		1 Изразяване на съчувствие към засегнатите от екологични бедствия групи от населението, като миграциите от 1930, крахът на древни цивилизации		
УР 5. Мислят критично върху редица ценности и вярвания във връзка с климатичните промени.		1 Възможност и за учениците да размишляват върху отношенията между човека и природата в		

		различни цивилизации (например, Древна Месопотамия , индустриална Великобритания).		
УР 6. Оценяват ползите и предизвикателствата на индивидуалните и колективните действия във връзка с климатичните промени в различни периоди и места по целия свят.	0			
	Няма исторически примери за колективен климатичен активизъм. Обсъждат се екологичните последици от индустриалната революция, но активистките движения (напр. природозащитниците) рядко се разглеждат.			
УР 7. Демонстрират умения за активно участие и предприемане на действия в областта на климата	0			
	Няма задачи, които да изискват от учениците да се ангажират с действия за опазване на климата.			

Климатични промени – предложение 1:

За да се засили ангажираността на учебната програма с екологични теми, се препоръчва да се включат исторически примери за екологичен активизъм и

колективни реакции на екологични кризи. Подходящи казуси могат да бъдат възникването на движения за опазване на околната среда през 19-ти и 20-ти век, ранното законодателство за националните паркове и международните усилия за регулиране на влошаването на околната среда. Подчертаването на тези исторически събития би дало на учениците по-широко разбиране за това как обществата са се справяли с екологичните предизвикателства в миналото, като по този начин би се засилила важността на гражданското действие и устойчивото мислене.

Климатични промени – предложение 2:

Вероятно комбинирането на УР 5 и УР 6 в по-широк резултат, фокусиран върху „критично мислене и исторически действия“ по отношение на климата и околната среда, би допринесло за по-добро разбиране.

Климатични промени – предложение 3:

Картографирането на учебната програма показва, че има значими възможности за обогатяване на преподаването на история чрез свързване на въздействието на човека върху околната среда, технологичните промени и моделите на глобална взаимозависимост. Тези връзки обаче често са по-скоро имплицитни, отколкото изрично подчертани. Укрепването на тези връзки не само би подобрило критичното разбиране на учениците за дългосрочните последици от човешката дейност върху околната среда, но и би насърчило по-системна, глобално ориентирана перспектива, която е от съществено значение за образованието за глобално гражданство.

3.8 Таблица за картографиране на равенството между половете

Проект GET Равенство между половете УР	Няма доказателст ва/акцент = 0	Ограничени доказателст ва/акцент = 1	Умерени доказателст ва/акцент = 2	Съществени доказателст ва/акцент = 3

Учениците трябва да могат да...				
УР 1. Обсъждат неравенството между половете, равнопоставеността между половете и динамиката на властта и предположенията, които стоят в основата на тези концепции.		Случайно споменаване на ролята и статуса на жените в древните, средновековните и съвременните общества (например, кратко споменаване на движенията за правата на жените в съвременната история).		
УР 2. Идентифицират основните причини за неравенството между половете в различни местни, национални и глобални контексти, включително ролята на стереотипите и предразсъдъците в процесите, които водят до дискриминация (и насилие)	Липса на проучване на основните причини за неравенството между половете през историята.			

УР 3. Изразяват уважение към различията и съпричастност към лицата и социалните групи, които са обект на стереотипи, предразсъдъци и/или дискриминация във връзка с неравенството между половете		При изучаването на маргинализирани групи, включително жените (например, дискусии за движенията за права), се насърчава известна степен на съпричастност.		
УР 4. Обсъждат как структурите на глобалното управление взаимодействат с националните и местните структури по отношение на равенството между половете.	Няма позовавания на управленски структури или глобални инициативи за равенство между половете.			
УР 5. Мислят критично върху редица ценности и вярвания, свързани с равенството между половете	Няма задачи за критично мислене относно ценностите или предположенията, свързани с пола.			
УР 6. Оценяват ползите и предизвикателствата	Няма директно изучаване на исторически			

лствата от индивидуалните и колективните действия по отношение на неравнопоставеността на половете в различни периоди и места по света	я или съвременния активизъм, свързан с пола.			
УР 7. Демонстрират умения за активно участие и насърчаване на равнопоставеността на половете и социалната справедливост	Няма дейности, подкрепящи активно насърчаване то на равенството между половете.			

Равенство между половете, предложение 1:

За да се засили подходът на учебната програма към въпросите, свързани с пола, се препоръчва да се включат целенасочени казуси за феминистките движения в уроците по история. Примери като суфражисткото движение, борбата за изборителни права на жените и съвременните кампании, водени от организации като ООН Жени, биха позволили на учениците да изследват критично както причините за неравенството между половете, така и историческите и съвременни форми на активизъм, които са го оспорили. Включването на тези разкази би предложило по-балансирана историческа перспектива и би насърчило по-задълбочено размишление върху социалната справедливост и правата на човека.

Равенство между половете, предложение 2:

Вероятно комбинирането на учебни резултати 6 и 7 може да създаде рационализирана цел, която подчертава активизма и активното гражданство в преследването на равенство между половете.

Равенство между половете, предложение 3:

Картографирането на учебната програма показва, че преподаването на история продължава да дава предимство на политическите и военните наративи, често за сметка на социалната история. Важни социални борби, включително историческата борба за равенство между половете, често са маргинализирани или пропускани. Разширяването на фокуса, за да се включат тези движения, би осигурило по-всеобхватно и приобщаващо историческо образование, като би помогнало на учениците да признаят важността на социалния активизъм наред с традиционните политически и военни събития.

3.9 Таблица за картографиране на международните неравенства

Проект GET Международн и неравенства УР	Няма доказателст ва/акцент = 0	Ограничени доказателст ва/акцент = 1	Умерени доказателст ва/акцент = 2	Съществени доказателст ва/акцент = 3
Учениците трябва да могат да...				
УР 1. Обсъждат равенството и неравенство то и начините, по които те се измерват				Силен акцент върху икономически те и политически те неравенства в цивилизации

				те и империите (например колониализъм, феодализъм, индустриализация).
УР 2. Идентифицират основните причини и последствия от неравенството в различни местни, национални и глобални контексти				Задълбочено проучване на основните причини и следствия от неравенството в древните, средновековните и съвременните общества.
УР 3. Обсъждат взаимодействието между глобалните структури на управление и националните и местните структури по отношение на глобалното равенство			Някои препратки към структури за глобално управление като ООН и международни договори (предимно съвременна история).	
УР 4. Изразяват уважение към различията, съпричастност и солидарност			Емпатия и солидарност, обсъждани при изучаването на маргинализир	

към други лица и социални групи, които са обект на стереотипи, предразсъдъци или дискриминация във връзка с неравенството.			ани групи (например роби, коренни народи).	
УР 5. Мислят критично върху редица ценности и вярвания във връзка с международното неравенство			Някои критични разсъждения за справедливостта, честността и човешките права в историческите разкази.	
УР 6. Оценяват ползите и предизвикателствата от индивидуалните и колективните действия по отношение на международното неравенство в различни периоди и места по целия свят		Няколко примера за исторически колективни действия за намаляване на неравенството (например, накратко се засягат движенията за граждански права).		
УР 7. Демонстрира		Липса на структурира		

ат умения за активно участие и насърчаване на международно равенство		ни задачи, насърчаващи активното участие в борбата срещу неравенството.		
--	--	---	--	--

Международни неравенства - предложение 1:

За да се подобри начинът, по който учебната програма разглежда глобалните неравенства, се препоръчва разширяване на часовете по история чрез включване на задълбочени проекти, фокусирани върху исторически и съвременни социални движения за равенство. Проектите могат да се фокусират върху борби като движението срещу апартейда, кампаниите за правата на коренното население или постколониалните движения за независимост, като предоставят на учениците конкретни примери за това как колективните действия са се борили с несправедливостта през времето. Тези казуси ще позволят на учениците да разберат системните неравенства и да признаят силата на гражданската мобилизация за формирането на по-справедливи общества.

Международни неравенства, предложение 2:

Няма видима необходимост от промяна на учебните цели.

Международни неравенства, предложение 3:

Картографирането на учебната програма показва, че макар учениците да развиват силно фактическо разбиране за причините и последиците от неравенството, акцентът върху критичното мислене, изграждането на емпатия или насърчаването на активна солидарност с маргинализираните общности е ограничен. Настоящото обучение често остава описателно, като пропуска възможности да ангажира учениците в оценяване на историческите несправедливости и да ги свърже с днешните усилия за глобална

справедливост. Преодоляването на тази празнина би подобрило значително способността на учениците да свържат историческото обучение с активното гражданство и съвременните предизвикателства в областта на правата на човека.

3.10 Таблица за картографиране на миграцията

GET проект Миграция УР Учениците трябва да могат да...	Няма доказателст ва/акцент = 0	Ограничени доказателст ва/акцент = 1	Умерени доказателст ва/акцент = 2	Съществени доказателст ва/акцент = 3
УР 1. Обсъждат видовете и процесите на миграция.				Силен акцент върху различните видове миграция (доброволна, принудителн а, насилствена) през историята (например, миграционен период, търговия с роби, колонизация)
УР 2. Идентифици рат основните причини за миграцията в различни местни, национални и глобални контексти				Ясно проучване на факторите, които са довели до исторически те миграционни движения, например глад, война,

				икономически възможности
УР 3. Изразяват уважение към различията, съпричастност и солидарност към други лица и социални групи, които са обект на стереотипи, предразсъдъци или дискриминация във връзка с преживяванията им, свързани с миграцията.			Някои изрази на съпричастност при обсъждане на преживяванията на разселени хора (например бежанци от войни).	
УР 4. Обсъждат взаимодействието между глобалните структури на управление и националните и местните структури по отношение на миграцията.		Ограничено покритие на структурите за управление на миграцията; фокусира се предимно върху контрола на миграцията в историческите империи.		
УР 5. Мислят критично върху редица ценности и вярвания,		Някои възможности за критично мислене върху медийното		

свързани с миграцията.		представяне и стереотипите (например възприятията за мигрантите в Европа през 20-ти век).		
УР 6. Оценяват ползите и предизвикателствата на индивидуалните, колективните и националните реакции към миграцията в различни периоди и места по света		Няколко примера за колективни реакции на миграционни проблеми в исторически план (например хуманитарна помощ по време на бежански кризи).		
УР 7. Демонстрират умения за активно участие и предприемане на действия, свързани с разнообразието и/или включването, по темата за миграцията	Няма дейности, насърчаващи активно участие в областта на миграционното многообразие или приобщаването.			

Миграция – предложение 1:

Миграцията е добре представена в учебната програма по история (например, миграционният период, османското владичество, колонизацията, бежанските потоци, българската емиграция), но обикновено се описва по-скоро като факт, отколкото като човешко или гражданско преживяване. Целите могат да бъдат преформулирани, за да се подчертае миграцията като сила, която оформя обществата и идентичностите, насърчава емпатията и межкултурното разбиране. Резултатите от обучението също могат да надхвърлят описанието, например от „описва миграциите на славяните“ до „анализира причините, последиците и културните взаимодействия, свързани с миграциите“.

Миграция – предложение 2:

Повечето резултати от обучението по миграция са в съответствие със съдържанието на българската история, особено по отношение на видовете и причините за миграцията. Някои обаче се нуждаят от адаптиране към българския контекст: например, резултат от обучението 4 (управление) може да се фокусира върху исторически, а не върху глобални структури на управление, а резултат от обучението 7 (активно участие) може да бъде преформулиран, за да насърчава размисъл и диалог, а не задачи, основани на действие.

Миграция – предложение 3:

Картографирането показва, че миграцията е последователно включена в историческите разкази, но главно на описателно ниво. Гражданските и човешките измерения – като съпричастност към разселените групи или реакции на бежанските кризи – са по-малко видими в документите на учебната програма и зависят в голяма степен от инициативата на учителите. Ключовият урок е, че малки корекции в формулировките и добавянето на бележки за преподавателите, подчертаващи преживените събития, биха могли да засилят измерението на глобалното гражданство, без да се претоварва учебната програма.

РАЗДЕЛ Г: ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Обобщение:

Учебната програма по география и икономика за български ученици от 5-ти до 10-ти клас е в умерено до силно съответствие с акцента на проекта GET върху климатичните промени, миграцията и международните неравенства. Темите за миграцията и неравенството са много добре обхванати, докато обхватът на темата за равенството между половете остава много ограничен. Има последователна фактическа основа, но липсват елементи на критично размишление и действия, водени от учениците.

Има възможности за подобрене, като основните са: въвеждане на казуси и проекти, насърчаващи гражданската активност; включване на задачи за критично мислене по глобални въпроси; разширяване на структурираната дискусия за международното управление по отношение на пола, климата и миграцията.

Учебната програма по българска история и цивилизации (5–10 клас) е в хармония с целите на проекта GET по отношение на международните неравенства и миграцията, като предлага значителни възможности за преподаване на основните причини, последствия и преживявания, свързани с неравенството и миграцията през различните исторически периоди.

Въпреки това, акцентът върху климатичните промени и равенството между половете е ограничен. Историята на околната среда се споменава (например, индустриалната революция, развитието на селското стопанство), но рядко се свързва със съвременните климатични предизвикателства. Темите, свързани с пола, се разглеждат повърхностно, предимно в контекста на традиционните социални роли, като се обръща малко внимание на историческия или съвременния активизъм за равенство между половете.

Учебните програми за основно и средно образование в България (5–10 клас) интегрират елементи на гражданско образование предимно чрез

междупредметни теми в географията, историята, биологията и литературата.

Темите за климатичните промени и миграцията са умерено добре интегрирани, особено в географията и историята, като предлагат фактическо обучение за глобалните предизвикателства и отношенията между човека и околната среда. Международните неравенства са разгледани в значителна степен, особено чрез исторически проучвания на социалните, икономическите и политическите неравенства, както и чрез икономическата география. Равенството между половете е слабо представено, с малко възможности за критично разглеждане на неравенството между половете или активизма по всички предмети.

Във всички четири области фактическото учене е силно, но критичното мислене, развитието на емпатия и активното гражданско участие до голяма степен липсват.

Учебната програма може да бъде подобрена чрез включване на исторически и съвременни примери за активизъм, като движения за правата на жените, кампании срещу робството и екологични инициативи, особено в часовете по история и литература. Структурирани задачи за критично мислене, включително дебати, есета и проекти по теми като климатична справедливост, социални неравенства, миграционни права и въпроси, свързани с пола, трябва да бъдат въведени систематично във всички предмети. Междудисциплинарни проекти, като например инициативи за устойчивост, съчетаващи биология, география и литература, биха насърчили по-пълноценното учене. Накрая, разработването на възможности за граждански действия, ръководени от учениците, включително симулации и местни кампании, свързани с глобалните теми на учебната програма, би подобрило активното гражданство и би задълбочило ангажираността на учениците с реалните предизвикателства.

Мнение на изследователя:

За съжаление, жеалните резултати от проекта GET са амбициозни за България в 5–10 клас. Целите, основани на знания, като разбиране на видовете и причините за миграцията, корените на неравенството или човешкото въздействие върху климата, са подходящи за възрастта и вече са включени в програмите по история, география и литература. Въпреки това, резултатите от по-висок ред – критично мислене върху ценностите, осведоменост за структурите на управление и възможности за гражданско участие – рядко са изрично посочени в документите на учебната програма и зависят предимно от инициативата на учителите.

В идеалния случай гражданското образование трябва да съществува като отделен предмет от 5-ти клас нататък, което показва неговата важност както за учениците, така и за учителите. При настоящите обстоятелства обаче по-непосредствената и реалистична стъпка е да се засили междупредметният модел. Това може да се постигне чрез по-ясното изразяване на гражданските компетенции в учебните програми, укрепването на подготовката на учителите и осигуряването на съгласуваност между предметите.

География и икономика е богат на съдържателни знания, но е необходимо да включва компетенции за гражданско действие и критични глобални перспективи. История и цивилизации също предлага солидна основа, но се нуждае от модернизирание на учебната програма, за да се интегрират подходи, основани на участие, критично мислене и действие.

Като цяло, теми, свързани с гражданството, като миграция, неравенство и климат, са налице, но се преподават предимно като факти. Въвеждането на по-структурирани възможности за размисъл, диалог и гражданско участие – в рамките на отделните предмети и между тях – би укрепilo значително капацитета на учебната програма да постигне трансформативните цели на проекта GET.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Българско Министерство на образованието и науката, Национални учебни програми по география и икономика, история и цивилизации, биология (човек и природа) и български език и литература (5–10 клас), достъпни на:
<https://www.mon.bg>